

Regionalt næringsprogram

Sør-Trøndelag 2017

Regionalt næringsprogram 2017 for Sør-Trøndelag. Diskutert og fastsatt etter møte i Regionalt landbruksforum 4.1.2017.

Innhold

1. Nasjonale føringer	3
1.1 Mål for landbruks og matpolitikken	3
1.2 Bakgrunn for regionalt næringsprogram.....	4
1.3 Regionalt næringsprogram skal bidra til:	5
1.4 Følgende føringer legges til grunn for RNP	5
1.5 Forhold til andre regionale planer.....	6
2. Status for landbruket i Sør-Trøndelag	7
2.1 Jordbruk i Sør-Trøndelag	7
2.1.1 Ringvirkninger i jordbruket.....	8
2.1.2 Produksjonsgrunnlaget.....	9
2.2 Skogbruk i Sør-Trøndelag	10
2.2.1 Kjennetegn ved skogbruket og skogindustrien i Sør-Trøndelag.....	10
2.2.2 Ringvirkninger i skogbruket.....	12
2.3 Landbruksrelaterte næringer	12
2.3.1 Lokal mat og drikke, landbruks- og utmarksbasert reiseliv og opplevelser	13
2.3.2 Inn på tunet – Gården som arena for velferdstjenester	14
3. mål for regionalt næringsprogram for Sør-Trøndelag.....	16
4. Gjennomgående innsatsområder i regionalt næringsprogram.....	16
4.1 Optimalisering (differensiering)	16
4.2 Innovasjon	17
4.3 Nettverk.....	18
4.4 Kompetanse, forskning og utvikling	18
5. STRATEGISKE INNSATSOMRÅDER OG PRIORITERINGER	21
5.1 Matsikkerhet	21
5.2 Landbruk over hele landet / attraktive bygder	22
5.3 Bærekraftig landbruk/Miljø og klimavennlig næring	23
5.4 Økt verdiskaping.....	24
5.5 Midler til Utrednings- og tilretteleggingstiltak.....	25
6. Retningslinjer for bruken av midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket i Sør-Trøndelag 2017.....	27
6.1 Generelle vilkår.....	27
6.2 Investeringer i tradisjonelt landbruk.....	27
6.3 Investeringer til bygdenæringer	28

6.4	Støttenivå for investeringer	28
6.5	Lån i Innovasjon Norge	29
6.6	Generasjonsskifte	29
6.7	Etablering av ny virksomhet	29
6.8	Bedriftsutvikling	29
6.9	Andre tiltak	29

1. NASJONALE FØRINGER

1.1 Mål for landbruks og matpolitikken

Stortingets ambisjoner for Landbruks- og matpolitikken er tydeliggjort i Meld. st. 9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken. Her blir de fire overordna målene for norsk landbruks- og matpolitikk definert til matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk.

Gjeldende målstruktur for Landbruks- og matdepartementet er gjengitt i figuren nedenfor. Den har ligget fast siden forslaget til statsbudsjett 2015. Det kan leses mer om den i Prop. 1 S (2015-2016)

Matsikkerheit	Landbruk over heile landet	Auka verdiskaping	Berekraftig landbruk
Produsere og sikre tilgang til maten forbrukarane etterspør Sikre forbrukarane trygg mat God dyre- og plantehelse samt god dyrevelferd	Balansert geografisk utvikling i landbruket Robust og effektivt landbruk Ei økologisk og økonomisk berekraftig reindrift	Konkurransedyktig råvareproduksjon og næringsmiddelindustri Lønsam utnytting av gardens samla ressursar Berekraftig skogbruk og konkurransedyktige skog- og trebaserte verdikjeder	Ivareta landbrukets kulturlandskap Berekraftig bruk av og vern om landbrukets areal og ressursgrunnlag Redusert utslepp av klimagassar, auka lagring av karbon og gode klimatilpassingar
Ei effektiv landbruks- og matforvaltning			
Forskning, innovasjon og kompetanse skal bidra til at hovudmåla i landbruks- og matpolitikken blir nådde			
Ivareta norske interesser og sikre framgang i internasjonale prosessar			

Kilde: Prop. 1 S (2015-2016)

Stortingsmelding 31 «Garden som ressurs- marknaden som mål» (Meld. St. 31) ble lagt fram sommeren 2015. Meldingen har undertittel «Vekst og gründerskap innan landbruksbaserte næringar». Den ønsker å synliggjøre og løfte fram de gode eksemplene, samtidig som det skal bli enklere for landbruksgründere å utnytte det totale ressursgrunnlaget i inn og utmark på landbrukseiendommen. Det fremheves en satsing på:

- Gründerskap, vekst og innovative næringsmiljø i landbruket
- Mat og drikke
- Landbruks og utmarksbasert reiseliv
- Gården som arena for velferdstjenester
- Landbruket som energileverandør
- Jultetreproduksjon
- Virkemiddelapparat og forvaltning

Meldingen i sin helhet og videre omtale finnes på www.regjeringen.no

Høsten 2016 er det lagt frem flere stortingsmeldinger som vil få betydning for landbruksområdet:

- Meld. St. 6 (2016–2017) Verdier i vekst — Konkurransedyktig skog- og trenæring
- Meld. St. 8 (2016–2017) – Pelsdyrnæringen
- Meld. St. 11 (2016–2017) - Endring og utvikling — En fremtidsrettet jordbruksproduksjon

Disse meldingene blir trolig behandlet i Stortinget våren 2017.

I tillegg har regjeringen lagt fram sin bioøkonomistrategi «Kjente ressurser – uante muligheter».

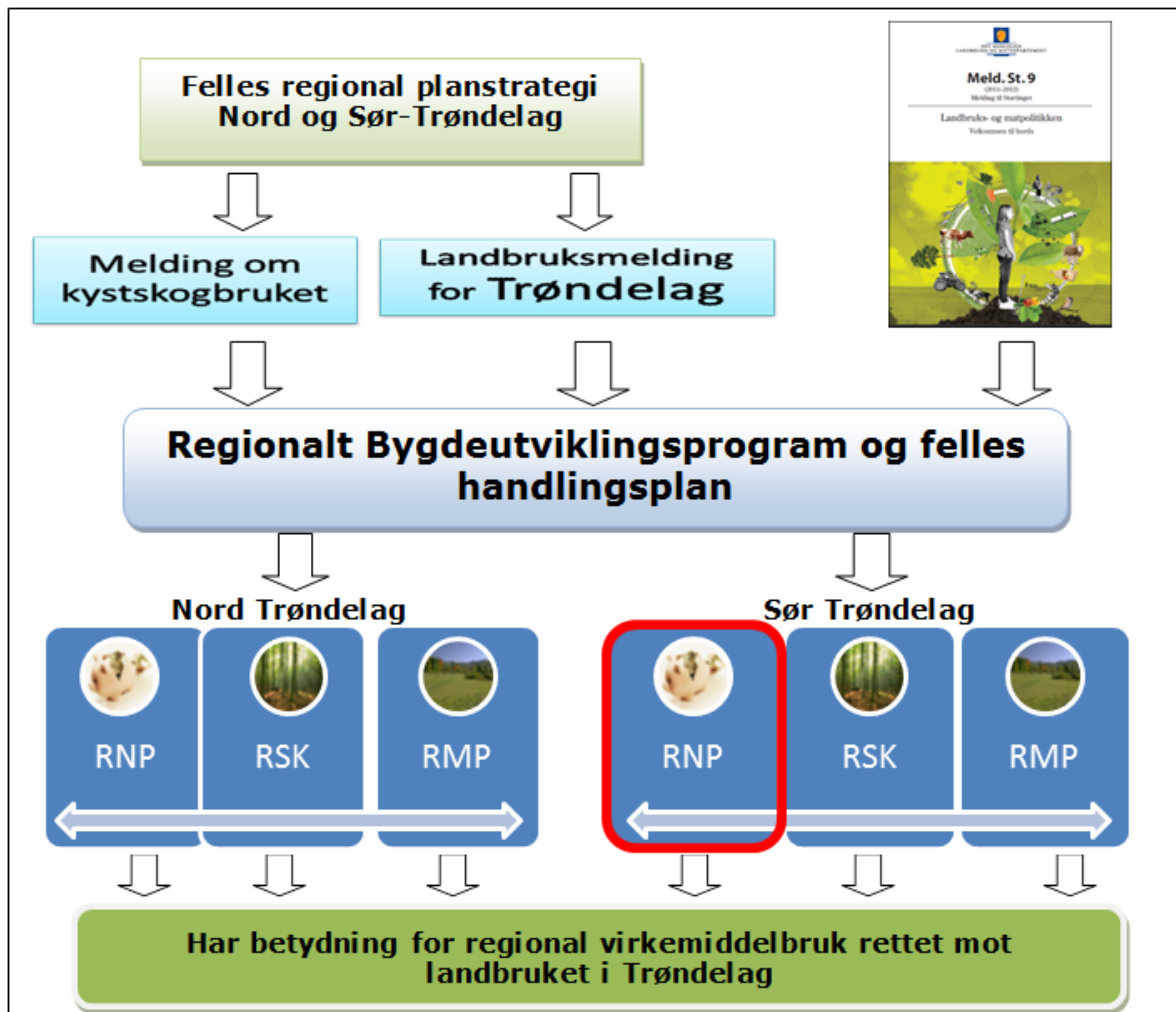
1.2 Bakgrunn for regionalt næringsprogram

Med bakgrunn i landbruksmeldingen og oppdragsbrev fra Landbruks- og matdepartementet datert 9. november 2012 skal det utarbeides Regionale bygdeutviklingsprogram. I Trøndelag har man valgt å utforme et felles program som gjelder begge fylkene. I tillegg til å svare på bestillingen fra stortingsmeldingen, skal programmet være handlingsplan for landbruksmeldingen for Trøndelagsfylkene vedtatt i 2010.

Til grunn for utvikling av bygdeutviklingsprogram ligger en intensjon om at myndighetene skal vektlegge:

- Tilrettelegging for entreprenørskap
- Nettverk og innovasjonssystem
- Kunnskapsformidling
- Samarbeid og synergien mellom landbruket og andre sektorer
- Kommunen som førstelinjetjeneste for næringsutvikling

[Bygdeutviklingsprogrammet](#) er utarbeidet i nært samarbeid med det regionale partnerskapet på landbruksområdet hvor Fylkeskommunen, Fylkesmannen, Innovasjon Norge og næringsorganisasjonene er viktige aktører. I tillegg til det fylkesovergripende Bygdeutviklingsprogrammet er det utarbeidet et Regionalt næringsprogram (RNP), et [Regionalt miljøprogram](#) (RMP) og et [Regionalt skog- og klimaprogram](#) (RSK) for hvert av Trøndelagsfylkene. Dette er delprogrammer under det Regionale bygdeutviklingsprogrammet. Sammenhengene illustreres i figuren under. Grundig revidering av programmene vil trolig startes i 2017.

Sammenheng mellom planer i Trøndelag kilde: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

1.3 Regionalt næringsprogram skal bidra til:

- å styrke og samordne det regionale næringsarbeidet på landbruks- og matområdet
- økt mobilisering av lokale ressurser
- å bygge opp under den lokale vekstkraften
- konkretisering av hvordan en skal bidra til å utnytte, utvikle og realisere den enkelte regions fortrinn
- tydeliggjøring av hvilke områder og utviklingsarbeid som skal prioriteres med de økonomiske og menneskelige virkemidlene strategien omfatter
- forutsigbarhet for landbruksnæringen

1.4 Følgende føringer legges til grunn for RNP

Kilde: Oppdragsbrev fra Landbruks og matdepartementet datert 9. november 2012

RNP skal bidra til å utløse regionale fortrinn og potensial for næringsutvikling knyttet til hele bredden av landbrukets ressursgrunnlag

- Næringsutviklingsarbeidet i landbruket må sees i sammenheng med de generelle rammebetingelsene for landbruket og næringsmiddelindustrien, herunder betydningen av de generelle økonomiske virkemidlene og tollvernet.
- Strategiene for vareproduksjonen må vurderes løpende ift. målene for landbrukspolitikken og markedsmuligheter og — utsikter.
- Det skal legges til rette for et aktivt og variert jordbruk over hele landet. Midler til investeringer skal fordeles slik at de bidrar til en variert bruksstruktur. Støtte til investeringer skal gis økt prioritet.
- Lønnsomhetsvurdering av prosjektene skal ligge til grunn for tildeling av midler.
- Lønnsomhet trenger ikke å være ensbetydende med strukturrasjonalisering.
- Ulike eierformer skal likestilles ved prioritering av søknader.
- Bedriftsrettede midler til utvikling på lokalmat- og reiselivsområdet er i sin helhet overført til regionalt nivå og fylkene må derfor ta høyde for dette i sine strategier. Støtte til bedrifter med vekstambisjoner og forpliktende produsentsammenslutninger er fortsatt et nasjonalt ansvar.
- Dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet skal vektlegges.
- Det skal ikke være noen nedre grense for størrelsen på investeringer for å kunne motta støtte.
- De fylkesvise BU-midlene skal bidra til utvikling både innenfor tradisjonelt Landbruk og bygdenæringer
- Det legges til grunn at det enkelte fylke finner fram til en hensiktsmessig fordeling av tilskudd mellom formålene, ev. setter måltall for fordeling mellom tradisjonelle næringer og bygdenæringer.
- Det enkelte fylke tar stilling til om det er landbruksavhengige områder som bør gis særlig oppmerksomhet i gjennomføring av RNP.
- Innenfor rammene av nasjonale føringer og forskrift for investeringsvirkemidlene, inkl. maksimalsatser for tilskudd, videreføres det regionale handlingsrommet til å angi nærmere bestemmelser om fastsetting av satser for tilskudd og utviklingsarbeidet.

1.5 Forhold til andre regionale planer

Regionalt bygdeutviklingsprogram skal ha en god kobling mot Fylkeskommunens arbeid for regional næringsutvikling for øvrig. Det regionale næringsprogrammet skal bidra til økt samarbeid og skal gi bedre samordning av virkemiddelbruken og er en invitasjon til virkemiddelapparat og utviklingsmiljø om å øke innsatsen innenfor landbruksområdet.

I Sør-Trøndelag er det utarbeidet et **handlingsprogram for innovasjon og verdiskaping** som er vedtatt av fylkestinget. Programmet setter landbrukets næringsutvikling inn i en bredere kontekst og bidrar til samhandling om virkemiddelbruken. Et bredt regionalt partnerskap står bak denne planen.

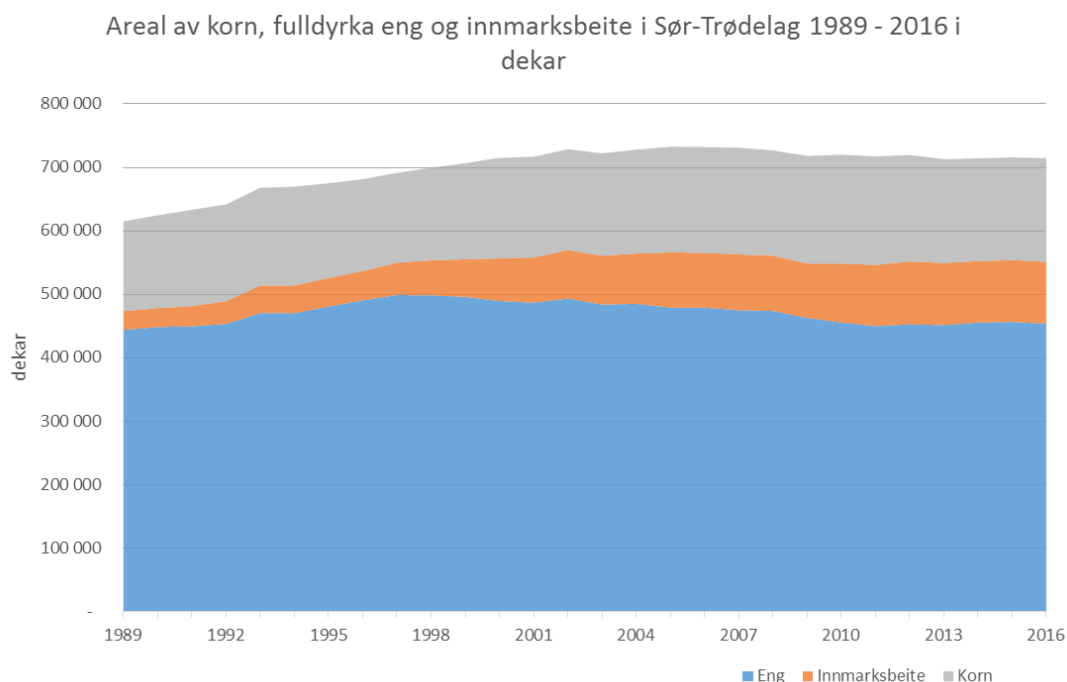
Det er også utarbeidet en rekke planer, både regionale og fylkesvise for bestemte satsingsområder. F.eks. handlingsplan for lokal mat, Reiselivsstrategi for Trøndelag med handlingsplaner. Økologisk handlingsplan m.fl. Disse gir også viktige føringer for den samla virkemiddelbruken.

2. STATUS FOR LANDBRUKET I SØR-TRØNDELAG

2.1 Jordbruk i Sør-Trøndelag

Sør-Trøndelag er det fjerde største landbruksfylket i landet. Matproduksjonen i fylket kjennetegnes ved grovfôrbasert husdyrproduksjon med melk og kjøtt som hovedproduksjoner. Melkeproduksjon er bærebjelken i sørtrøndersk jordbruk. En undersøkelse gjennomført av NILF i 2011 viser at melkeproduksjonen sto for omtrent 70 prosent av total verdiskaping og i underkant av 65 prosent av total sysselsetting i landbruket i fylket.

I 2016 var det 2 811 aktive jordbruksforetak i fylket, en nedgang på 65 fra året før. Det samla jordbruksarealet som er i drift har vist en svak nedgang over flere år. I 2016 var 733 000 dekar jord i drift, en nedgang på 1 500 dekar fra året før. Ser en siste tiårsperiode under ett har grovfôrarealet gått mest ned, mens kornarealet har vært relativt stabilt. Siste år hadde en 566 000 dekar grovfôrareal en nedgang på 2 800 dekar fra 2015. Kornarealet gikk derimot opp med 1 300 dekar til 164 000 dekar siste år. Figuren under viser utviklingen i grovfôrarealet og kornarealet siste 25 år i Sør-Trøndelag.

Antall potetprodusenter gikk siste år ned fra 85 til 82 foretak. Potetarealet er mer enn halvert i løpet av de siste 15 årene. En hadde likevel en liten økning på 40 dekar fra 2015 til totalt 1 500 dekar. Grønnsaks- og bærarealene har gått litt opp, men er fortsatt beskjedne. Vi har 430 dekar med grønnsaker, 60 dekar med frukt og 425 dekar med bær.

Knappt 78 prosent av arealet er fulldyrka jord, innmarksbeite, overflatedyrka areal og andre grovfôrvekster til slått og beite. Kornarealet utgjør vel 22 prosent. Potet, grønnsaker og jordbær utgjør bare 0,4 prosent av totalarealet, men står for 1,7 prosent av førstehåndsverdien innen primærjordbruket.

Strukturendringene i landbruket i Sør-Trøndelag har som i resten av landet vært omfattende. På 30 år er antallet driftsenheter mer enn halvert. Produksjon målt i volum innenfor landbruket har imidlertid økt. Samtidig er arbeidsinnsatsen redusert betydelig. Endringene gjelder omtrent alle produksjonene. Produksjonen av fjørfekjøtt har hatt en betydelig økning i antall driftsenheter og volum. Volumet av fjørfekjøttproduksjonen utgjør mer enn halvparten av den totale kjøttproduksjonen i fylket.

Antall melkeforetak går fortsatt nedover. Siste år hadde vi en nedgang på 24 melkeforetak til 809 foretak. Antall melkekyr fortsetter å ligge stabilt på rundt 22 000 dyr. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse øker jevnt og ligger nå på 27,4 dyr. I forhold til energiinnholdet i matproduksjonen utgjør melka mer enn halvparten av det samla energiinnholdet i fylkets matproduksjon.

Innen saueholdet har vi hatt en betydelig økning de siste åra. I 2016 var det 760 saueforetak, en økning på 60 siden 2013. Antall søyer har økt fra i underkant av 54 000 søyer i 2013 til 63 000 i 2016.

Den største økningen har skjedd på Frøya og i Oppdal. Her har sauetallet økt med 1 300 i hver kommune siden 2013. Det har også vært en stor økning i antall sauer i Osen, Rennebu, Midtre Gauldal, Meldal og i alle Trondheim sine nabokommuner. Oppdal er fortsatt landets største sauekommune med 18 000 søyer sluppet på beite.

Antall ammekuprodusenter har nå etter flere års nedgang hatt en liten økning. Siden 2014 har det vært en økning på vel 20 foretak til 325 i 2016. Antall ammekyr har hatt en jevn økning over flere år. Siden 2014 har tallet på dyr økt med 500 til 4 900 i 2016.

Svineproduksjonen har i flere år hatt en liten nedgang. De siste to åra har antallet avlspurker stabilisert seg på vel 1 900.

Antall eggprodusenter har hatt en jevn økning de siste ti åra. Fra 2015 til 2016 har en imidlertid hatt en nedgang med 7 produsenter til 138. Antall verpehøner har derimot fortsatt å øke. I 2016 ble det registrert vel 270 000 verpehøner. For de øvrige husdyrproduksjonene er endringene beskjedne.

Innen økologisk landbruk har det siden 2011 vært en betydelig nedgang både i antall foretak og areal. Antall økologiske foretak har gått ned fra knapt 300 i 2011 til knapt 200 foretak i 2016. Det økologiske arealet har i samme periode gått ned fra 60 000 dekar til knapt 50 000 dekar. Karensarealet har gått ned fra 9 000 dekar i 2011 til 1 200 dekar i 2016. Karensarealet og det økologiske arealet utgjør nå til sammen sju prosent av det samla jordbruksarealet i fylket.

Det er variasjon innen de økologiske produksjonene. Potetarealet er halvert i løpet av en tiårsperiode. Antall melkekyr går noe ned. Antall ammekyr er relativt stabilt. Derimot innen sauehold har det vært en jevn økning i antall dyr. I 2016 var det 5 300 voksne søyer i fylket. Knappt 2 000 av disse hadde tilhold på Frøya. Halvparten av saueholdet på Frøya er økologisk.

2.1.1 Ringvirkninger i jordbruket

I følge SSB sine tall for sysselsetting etter næring var det i 2015 knapt 2 900 personer som var sysselsatt i landbruket, derav 2 700 i jordbruket og tilhørende tjenester. Det har vært en betydelig nedgang i antall personer som har landbruket som hovednæring. I 2010 var knapt 4 000 sysselsatt

med landbruk som hovednæring. Dette tallet refererer til personer i alderen 15 til 74 år som har si hovedinntekt fra landbruket. Denne beregningen fanger dermed ikke opp mange som har landbruket som binæring.

Rennebu er kommunen med størst landbruksavhengighet, i 2015 hadde 18 % av alle sysselsatte landbruk som hovednæring. I tillegg til Rennebu hadde Holtålen, Selbu; Tydal, Roan; Agdenes og Snillfjord flere enn 10 % sysselsatt i landbruket. Landbruksavhengigheten har imidlertid vært sterkt nedadgående i disse kommunene. I 2008 var 970 sysselsatt i landbruket i disse sju kommunene. I 2015 var tallet 660. Nedgangen i antall sysselsatte med landbruk som hovednæring har vært 330 eller 1/3. Dette er mye større enn nedgangen i antall aktive produsenter. Landbruket er ikke lønnsledende, inntekten fra sidenæring kan fort bli høyere, det har nok en del å si for den relativt sterke nedgangen i sysselsettingen. At skoleungdom og pensjonister ikke lenger arbeider i landbruket kan også være en del av forklaringen i nedgangen. Det er også mulig at en del toner ned aktiviteten i landbruket til fordel for arbeidet i annen næring.

Ringvirkningsanalyser av jordbruket i Trøndelag (NILF/TFoU 2009) viser at jordbruket i Trøndelag generer 18 248 arbeidsplasser i primærleddet, bygdenæring og næringsmiddelindustri basert på det regionale landbruket sine produkter. I primærleddet var det da sysselsatt 9 004 personer. En sysselsatt i jordbruket generer med andre ord minst én sysselsatt i andre næringer. Fylkeskommunen tar i 2017 initiativ til å iverksette en ny undersøkelse knyttet til landbrukets ringvirkninger i Trøndelag.

2.1.2 Produksjonsgrunnlaget

Matproduksjon er det nasjonale hovedmålet for jordbruket. Av hensyn til blant annet forbrukerne og til beredskapen vil en stimulere til økt matproduksjon. Trøndelag har gjennom Bygdeutviklingsprogrammet mål om en betydelig produksjonsøkning på 30 % i regionen innen 2030.

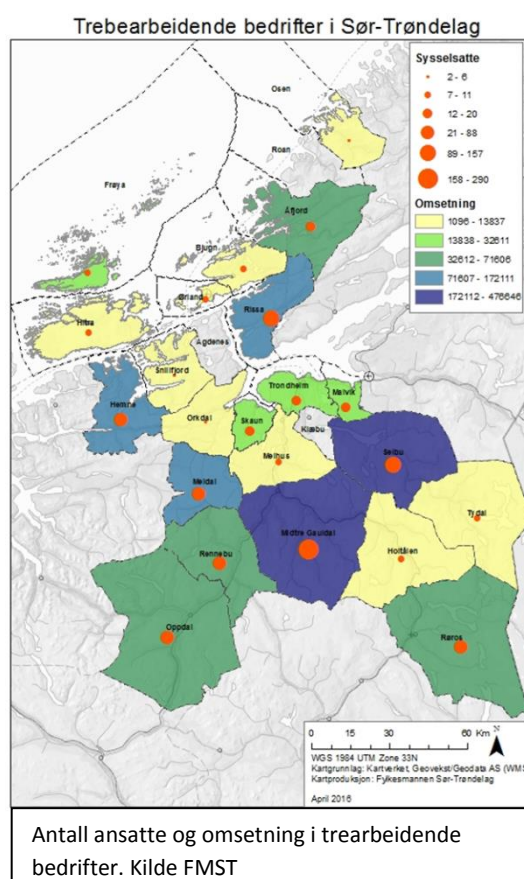
Sør-Trøndelag har et variert klima og variert bruksstruktur. Dette kan ha sine utfordringer, men gir også muligheter til å produsere trygg og god kvalitetsmat i et stadig varmere klima. Den varierte bruksstrukturen med gårdsbruk over hele fylket er med på å trygge matsikkerheten.

Sør-Trøndelag opplever et stort press på arealressursene, presset er særlig sterkt i Trondheimsregionen. Det er derfor viktig både å kartlegge hvor den beste matjorda ligger og ta vare på den. Det er sentralt bestemt at regjeringen skal utarbeide en jordvernstrategi med sikte på å styrke jordvernet.

Andre sentrale momenter knyttet til jordvern og matproduksjon er potensialet for nydyrking i regionen, bruk av utmarksressursen, økonomisk verdsetting av dyrka og dyrkbar jord og kjerneområder for landbruk.

Fjellandbruket:

2016 var det siste året i den treårige fjellandbrukssatsingen. I Sør-Trøndelag ble det igangsatt ett prosjekt i Oppdal og Rennebu kommune, og ett prosjekt i Tydal, Holtålen og Røros kommuner. Prosjektet i Rørosregionen skal fortsette også i 2017. Hovedinnretningen for prosjektene har vært styrking og utvikling av primærjordbruket. Områderrettet innsats er fortsatt aktuelt, se mer under kapittel 4.1 Optimalisering (differensiering).

trelast/ videreforedling, laft, byggkomponenter og snekkeri) Totalt omfatter kartleggingen 82 bedrifter med en sysselsetting på 1 041 personer, og en årlig produksjon på 1.6 mrd. kroner (rapport april 2016). Tilsvarende kartlegging er gjennomført i Nord-Trøndelag. Gjennomsnittlig årlig avvirkning fra skogen i Trøndelag var i perioden 2009-2013 på ca. 700 000 m³. Skogressursanalyser viser at avvirkningspotensialet pr. år i Trøndelag er ca. 1.1 mill. m³ (kilde: Sluttrapport- Økt avvirkning i Nord-Trøndelag). Trøndersk skogindustri hadde i 2014 et behov på om lag 1,5 mill. m³.

Fig: Virkesflyt i Trøndelag 2014 (kilde: Skognæringa i Trøndelag)

Skogindustrien i Trøndelag importerer samla sett en vesentlig del av råvarebehovet. Transportkostnadene øker som følge av lange transportavstander da andelen lokalt virke er redusert. Det fokuseres derfor på mer kortreist virke, tilrettelegging for økt tømmer og flistransport med båt og jernbane og utbedring av flaskehalser.

Sør-Trøndelag har to større sagbruk i virksomhet. Det er Kjeldstad Trelast avdeling Selbu med et årlig tømmerforbruk på 105 000 m³ og Kjeldstad Trelast avdeling Støren med et årlig tømmerforbruk på 56 000 m³.

Norske Skog, Skogn er den viktigste avtager av massevirke og av sagbruks-industriens flis.

Utviklingen for den tømmerforbrukende industrien preges av raske strukturelle endringer. Utviklingen går i retning av færre enheter, økende størrelse, færre eiergrupperinger, og mer regionale enheter. Industrien ønsker bedre forhold mellom råvarepris og salgspris og lavere transportkostnader.

Skognæringa i Trøndelag arbeider for å utvikle klyngen med formål å styrke og utvikle samarbeidet og innovasjonsfokus. Deltagelse i klyngeutviklingsprogrammet ARENA vil være en viktig del av dette arbeidet.

Det er igangsatt et Tredriverprosjekt i Trøndelag med pådriver for økt bruk av tre og innovativ bruk av tre. Viktige stikkord er informasjon og motivasjon mot næringslivet med særlig fokus på små bedrifter. Tredriver har gjennomført kartlegging av trebearbeidende bedrifter i begge Trøndelagsfylkene. Kartleggingen gir et godt grunnlag for videre oppfølging av trebearbeidende bedrifter med potensial og ambisjoner for videre utvikling/ vekst.

2.2.2 Ringvirkninger i skogbruket

Produksjonen i Sør-Trøndelag (skogbruk, trelast/ trevarer og papir/ papirvarer) inkludert ringvirkninger er på vel 2.8 mrd. kroner. For Trøndelag som helhet: knapt 7.7 mrd. kroner (kilde: Skognæringens verdiskaping i kystfylkene, Tfou, Rapport 2014:13). Sysselsettingstallet for Sør-Trøndelag inkludert ringvirkninger er knapt 2000. For Trøndelag som helhet er sysselsettingstallet 4 000.

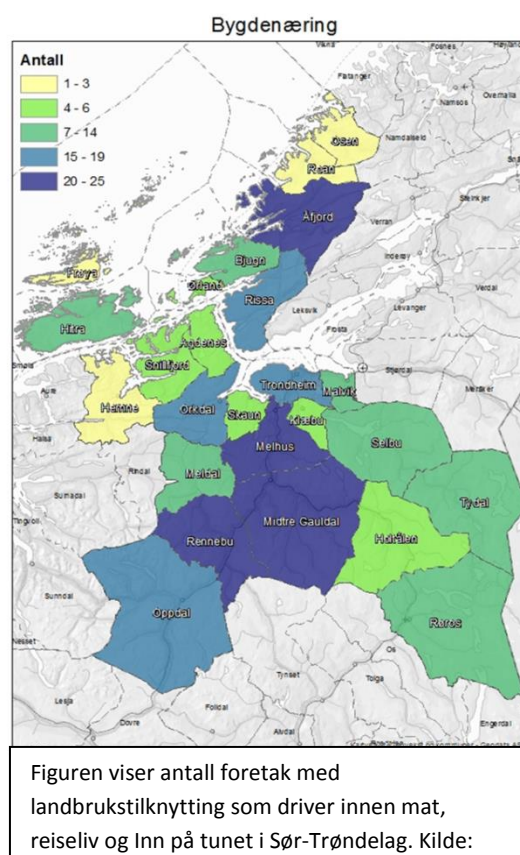
Tidligere ringvirkningsanalyser av skogbruket i Trøndelag (NILF/Tfou 2009) viser at 1 sysselsatt i skogbruket i Sør-Trøndelag gir grunnlag for 8,25 sysselsatte i øvrig næringsliv. Tilsvarende sysselsettingsvirkning er 7,39 i Nord-Trøndelag og for Trøndelag som helhet er den beregnet til 8,04.

2.3 Landbruksrelaterte næringer

Landbruksrelaterte næringer er samlebetegnelsen for næringsvirksomhet utenom det tradisjonelle jord- og skogbruket, men som har basis i gårdens ressurser. Har tidligere blitt omtalt som «tilleggsnæringer» og «bygdenæringer».

I 2012 hadde 59 % av brukene som var med i driftsgranskningene i jordbruket, en omsetning i tilleggsnæring på over 20 000 kroner. Tilleggsnæring i landbruket blir definert som næringsvirksomhet utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, med basis i ressursene på bruket (NILF 2013) Videre oppsummeres driftsgranskningene følgende med tanke på økonomi i tilleggsnæringer:

- Omsetningen pr bruk i tilleggsnæringer har vært økende fra 2010 til 2012
- Driftsresultatet har økt fra 2010 til 2012, men var høyest i 2011.
- Andelen inntekt fra tilleggsnæringer har økt noe de siste 10 årene.
- I gjennomsnitt er det brukt 221 timer på tilleggsnæringer av de bruk som er med i driftsgranskningene og har registrert inntekt fra tilleggsnæringer.
- Turisme og vareproduksjon er de tilleggsnæringene som gir lavest timebetaling med hhv 66 og 89 kroner pr time. Leiekjøring gir hele 209 kr pr time mens gjennomsnittet i jordbruket var på kroner 125 pr time i 2012.

Det finnes mange ulike landbruksrelaterte næringer, og det er flest som driver med utleie og maskinkjøring. Omfanget er varierende mellom ulike regioner i landet. Lønnsomheten er jevnt over høyere i tilleggsnæringer enn i jordbruket, og det ser ut til at lønnsomheten er bedre i produksjon av tjenester enn varer. Fortsatt er tilleggsnæringenes bidrag til familieøkonomien beskjedent, til tross for en liten økning siste tiåret. (NILF 2013)

2.3.1 Lokal mat og drikke, landbruks- og utmarksbasert reiseliv og opplevelser

Det har vært en positiv utvikling innen lokal mat de siste årene, og drøyt 100 små og store bedrifter er etablert i Sør-Trøndelag. Bedriftene tilbyr et mangfold av produkter fra sjø og land. De siste årene har vi også fått flere som tilbyr lokalt drikke. Andelen av bedrifter som tilbyr økologiske produkter øker for hvert år.

«Handlingsplan for matspesialiteter i Trøndelag 2012 – 2015» har ligget til grunn for satsingen i Trøndelag, og fokusområdene har vært; mobilisering, omdømmebygging, kompetanse, samarbeid og nettverk, markedsaktiviteter og lokalmat i reiselivet. Det er nå satt i gang et arbeid med å utarbeide en ny handlingsplan på området. Bondens marked og Trøndersk matfestival er viktige arenaer for salg og markedsføring av matspesialiteter. Bondens marked i Trondheim omsatte i 2015 for over 20 millioner kroner, og er det største markedet i landet når det gjelder omsetning. Trøndersk matfestival ble arrangert for 12. gang i 2016. Besøktallet ble estimert til ca. 200 000 og omsetningen for festivalens 135 utstillere (106 med salg) ble beregnet til ca. 9,7 millioner.

Bondens marked i Trondheim - Foto: Bondens Marked

Sommeren 2015 åpnet Mathallen i Bøndenes hus i sentrum av Trondheim. Oppdal fikk også eget lokalmat utsalg, med butikken «Oppdal smak og behag» som åpnet i juni 2015. Både Mathallen i Trondheim og «Smak og behag» tilbyr et stort utvalg av lokalmatprodukter fra Trøndelag, og har blitt godt mottatt av det Trønderske publikum. Lokalmatbutikker finner vi også på Røros, samt andre steder i fylket. Lokalmat er også å få kjøpt i gårdsbutikker, på nett og i en del spesial- og dagligvarebutikker.

Oi! Trøndersk mat og drikke AS er gitt et regionalt ansvar for omdømmebygging og profilering av trøndersk mat og drikke.

Oi! tok i 2010 ansvar for utviklingen av et manifest for Trøndelag med utgangspunkt i Ny Nordisk Mat og det nordiske matmanifest. Matmanifestet ble signert av regionens mataktører i februar 2011. Målsettingen med matmanifestet er å fremme det trønderske mangfoldet av råvarer og produkter, skape økt kunnskap og interesse for matfaget og trønderske matvarer. Til sammen 74 bedrifter og organisasjoner har per desember 2016 signert Trøndersk matmanifest.

Oi! har hovedansvaret for gjennomføring av Trøndersk matfestival og har også vært prosjektleder for Trøndelag sin stand på Grüne Woche. I 2015 deltok regionen for tredje gang. Deltagelse på Grüne Woche i Berlin har vært en viktig strategi for å skape et tettere samarbeid mellom reiselivsaktører og produsenter i Trøndelag. Her satses det på å selge opplevelsesturer i Trøndelag med lokalmat som viktige innslag i reiseruta. Som et resultat av deltagelsen i Berlin er det eksempelvis utviklet flere bookbare ruter som kobler «mat og opplevelser fra kyst og fjell i historiske Trøndelag.»

Internationale Grüne Woche kobler mat og reiseliv – Trøndelags stand januar 2014. Foto: Trygve Fjærli.

De bookbare smaksreisene som ble presentert under Grüne Woche i Berlin har blitt utviklet videre i 2016. Da Trøndelag ble presentert under Matstreif i Oslo høsten 2016, ble 30 bookbare smaksreiser i Trøndelag presentert for Oslo – publikummet. Med egen stand og småretter fra hav til fjell i Trøndelag, ble besøkende på festivalen inspirert til å ta en reise i matregionen Trøndelag.

Det er etablert et partnerskap for utvikling av reiselivet i Trøndelag, "Kontaktforum Reiseliv i Trøndelag". Reiselivsstrategi for Trøndelag 2008 – 2020 følges opp gjennom toårige handlingsplaner. Koblingen lokale matspesialiteter og reiseliv har blitt stadig viktigere for utviklingen av salgbare helhetlige reiselivsprodukter (pakker). I følge «Turistundersøkelsen – Sommer 2013» oppga 64 % av de tilreisende til Trøndelag at de helt eller delvis kom for lokal mat og drikke. (kilde: Innovasjon Norge). Snittet for de andre landsdelene var på 34 %. Dette viser at Trøndelag er i ferd med å befeste posisjonen som Norges matregion nr. 1. Det er også store potensialer i utvikling av utmarksbasert reiseliv. Visit Røros har vært aktiv i bruken av lokalmat i profilering av Rørosregionen som reiselivsdestinasjonen og stadig flere andre regioner bruker lokalmaten i sin markedsføring som reiselivsmål. Mat har også fått større fokus på festivaler og andre større arrangement.

Det er i løpet av de siste årene etablert flere samarbeids nettverk med tilbydere innen grønt reiseliv i Sør-Trøndelag, «På Ville veger» i Midtre-Gauldal, «Reisen til fjellet» i Rennebu og «Perler på en snor» i Rissa. I tillegg tilbys «Matsafari» som et reiselivsprodukt med lokalmat som hovedfokus på Røros. Det jobbes også for å utvikle overnattings og opplevelsestilbudene langs pilegrimsledene.

2.3.2 Inn på tunet – Gården som arena for velferdstjenester

Inn på tunet er et satsingsområde i Sør-Trøndelag og vi har i dag 34 godkjente Inn på tunet gårder. I tillegg driver ca 30 gårdsbruk med helse, omsorg og skoletjenster på gårdsbruk uten godkjenning fra Matmerk.

Inn på tunet - arbeidet i Sør-Trøndelag bærer preg av en god tverrfaglig samhandling. Fra 2013 organiserer tilbydere av Inn på tunet – tjenester seg i en organisasjon med navnet «Inn på tunet Midt Norge».

Det er utarbeidet en Nasjonal Strategi for Inn på tunet med en tilhørende handlingsplan som også er retningsgivende for utviklingen av Inn på tunet i Sør-Trøndelag. Det er av vesentlig betydning at utvikling av Inn på tunet skjer i dialog med kjøpere av Inn på tunet-tjenester som kommuner, NAV og regionale myndigheter.

Det er utarbeidet en handlingsplan for Inn på Tunet i Sør-Trøndelag. Det er etablert et kontaktforum for Inn på tunet i Sør-Trøndelag som fungerer som et koordinerende ledd for dette

arbeidet. Forumet består av representanter fra Trondheim kommune, Sør-Trøndelag Bondelag, Skjetlein Grønt Kompetansesenter, Inn på Tunet Midt Norge og NLR /landbrukets HMS tjeneste. Det er stort behov for informasjon om Inn på tunet i kommunene og oppfølging av konkrete tiltak. Videre ser man behov for innovasjon innen Inn på tunet-tjenester.

Nasjonal Handlingsplan for Inn på tunet 2013 -2017 Foto: Matmerk

3. MÅL FOR REGIONALT NÆRINGSPROGRAM FOR SØR-TRØNDELAG

I Regionalt bygdeutviklingsprogram for Trøndelag 2013 – 2017 ble det foretatt en sammenskriving av målene fra *Landbruksmeldinga for Trøndelag (januar 2010)* og St. meld 9 om landbruks og matpolitikken. I Regionalt bygdeutviklingsprogram ble det formulerte følgende mål for Trøndersk landbruk.

- Matsikkerhet
- Landbruk over hele landet/attraktive bygder
- Økt verdiskaping
- Bærekraftig landbruk /Miljø- og klimavennlig næring
- Attraktiv næring for kompetente mennesker

De fire første målene gjelder også for regionalt næringsprogram for Sør-Trøndelag. Kompetanse er et av våre innsatsområder.

4. GJENNOMGÅENDE INNSATSOMRÅDER I REGIONALT NÆRINGSPROGRAM

I tillegg til de mål og føringer som er nevnt ovenfor er fire strategiske innsatsområder prioritert. Disse områdene er grunnlag for vurderingen av tiltak og bruken av virkemidlene.

1. Differensiering / optimalisering
2. Innovasjon
3. Nettverk
4. Kompetanse og FoU

Forskning, innovasjon og kompetanse er et av de gjennomgående innsatsområdene for Regjeringen, j.fr stortingsproposisjon 1.

4.1 Optimalisering (differensiering)

For å nå de landbrukspolitiske målene benyttes det både juridiske og økonomiske virkemidler og tiltak. Mange av virkemidlene og tiltakene har en optimaliserende virkning.

Sonegrensene for melk er et av disse virkemidlene. Hensikten med grensene er å jevne ut inntektsforskjeller blant annet som følge av forskjellig klima. Gjennom regionalt miljøprogram (RMP) prioriteres ulike tema og geografiske områder i Sør-Trøndelag. Dette gir en målretting av innsatsen innen enkelte områder.

Også landbrukets økonomiske virkemidler kan differensieres ytterligere ved hjelp av tilskudd, frafall av tilskudd, prioriteringer av investeringsvirkemidler med videre. Kriteriene kan eksempelvis være knyttet til enkeltproduksjoner (melk, korn osv.), produksjonsmåte (øko/konvensjonell), klima, avstander, beliggenhet og alder.

Fra 2014 har det vært en ekstra fjellandbruksatsing i fem sør-trønderske kommuner. 2016 var siste år for denne satsingen. Det vil også fremover være behov for områderettet innsats for landbruket. Flere av våre kommuner er meget landbruksavhengig ved at en stor andel av befolkningen er sysselsatt i landbruket. Dette er delvis sammenfallende med områder vi kan karakteriseres som relativt marginale med tanke på naturgitte forutsetninger for et intensivt landbruk. Landbruket kan imidlertid være viktig for bosetting, og hvert enkelt bruk kan være avgjørende viktig for å ta vare på produksjonsressursene. I slike områder kan det være utfordrende å etablere store driftsenheter som er i stand til å bære tyngre investeringer i driftsapparatet. Det kan derfor være fornuftig å prioritere disse områdene særskilt.

4.2 Innovasjon

Uttrykket innovasjon kommer fra det latinske ordet «innovare» som betyr å fornye eller å lage noe nytt. Innovasjon kan defineres på ulike måter, her i RNP legges følgende brede definisjon til grunn for innovasjon: «en ny vare, en ny tjeneste, en ny produksjonsprosess, anvendelse eller organisasjonsform (Kilde: St.meld. nr. 7 (2008-2009) Et nyskapende og bærekraftig Norge)

En ny idé eller oppfinnelse blir ikke til en innovasjon før den er kommet til praktisk anvendelse («nytt og nyttiggjort»). Ofte er det andre enn idéskaperen selv som står for selve innovasjonen, som kan finne sted på helt andre steder og lenge etter at ideen ble unnfanget.

Regionenes virkemidler skal stimulere til innovasjon innen nye næringer og de tradisjonelle næringene. Innovasjonsbegrepet er forbundet med nyskaping i form av innføring av ny teknologi, utvikling av nye produkter eller utvikling av nye markeder. De små innovasjonene som den praktiserende bonde gjør innenfor de eksisterende produksjonene kan også ha stor betydning for utviklingen av landbruket. Dette kan være nye metoder, utvikling av eksisterende produksjoner (jord /skog /andre bygdenæringer) og grep for å oppnå *synergien* mellom bygdenæringene og andre næringer. Utfordringen er å synliggjøre de små forbedrede nyvinningene for andre bønder.

For å nå produksjonsmålet beskrevet i landbruksmeldingen og framlegget til statsbudsjett 2015, er vi avhengig av å styrke det tradisjonelle landbruket samtidig som vi tar i bruk landbrukets samlede ressurser. Dette innbefatter de naturgitte og menneskelige ressursene, alene og samlet i bygdesamfunnene. Vi snakker om innovasjoner i forhold til produkt, tjenester, metoder m.m.

Det blir viktig å følge opp tiltak i tilknytning til forsknings- og utviklingsprosjektet Landbruk 21 Trøndelag, mat og reiselivssatsingen, den økologiske satsingen og fokuset på trebruk og bioenergi som det legges opp til i det regionale bygdeutviklingsprogrammet.

Andel sysselsatte i landbruket i 2015	
Rennebu	18,1 %
Agdenes	13,5 %
Selbu	11,8 %
Tydal	11,4 %
Roan	11,2 %
Snillfjord	11,2 %
Holtålen	10,0 %
Meldal	9,1 %
Åfjord	9,0 %
Oppdal	8,5 %
Midtre Gaulda	8,0 %
Rissa	7,5 %
Hemne	6,9 %
Osen	5,9 %
Skaun	5,1 %
Bjugn	4,5 %
Melhus	4,4 %
Røros	4,2 %
Ørland	3,3 %
Orkdal	2,4 %
Klæbu	2,0 %
Hitra	2,0 %
Malvik	1,2 %
Frøya	0,7 %
Trondheim	0,2 %
Kilde: SSB og FMST	

4.3 Nettverk

Landbruket har i dag flere gode og velfungerende nettverk gjennom det offentlige, rådgivingstjenestene, faglagene og lagene for de ulike produksjonene. De ulike lagene er gjerne organisert både på grende-, kommune-, fylkes- region- og nasjonalt nivå.

Nettverk og samarbeid er viktig både innen det tradisjonelle landbruket også i tilknytning til landbruksrelaterte næringer. Det å ta vare på gode produksjonsmiljø er viktig med tanke på både nye og tradisjonelle næringer. For å styrke landbruket har det i lang tid vært etablert nettverk og arenaer innenfor landbruksorganisasjonene med fokus på samhandling og kompetansebygging. I programmet for matspesialiteter fremmes for eksempel arbeidet med produsentnettverk som en av de viktigste suksessfaktorene for å lykkes med salg og markedsføring. Vi ser også at det etableres nettverk for Inn på tunet, andre bygdenæringer og for nye bønder i enkelte områder. For å styrke lønnsomheten i ulike jordbruksproduksjoner er det også etablert samarbeids- og nettverksstrukturer mellom næringsorganisasjonene, samvirkeorganisasjonene og forskninga. Prosjekt LENSEA innenfor skogbrukssektoren er også et godt eksempel på et velfungerende nettverk som gir gode resultater. Gjennom Kompetanseløft Trøndersk landbruk har det vært lagt til rette for møteplasser. Videre har man stimulert til erfaringsgrupper og mentor ordning som har gitt gode resultater.

For å styrke rekrutteringsarbeidet i Sør-Trøndelag har det vært fokusert på å danne nettverk mellom ungdommer som har blitt gårdbrukere eller vurderer å bli det.

Klynger er viktig i landbruket som i annen næringsvirksomhet. Det betyr i denne sammenheng en samling gårdsbruk med geografisk nærhet som driver med samme produksjon. Dette er viktig for å bidra til et miljø som igjen legger grunnlag for utvikling, innovasjon og trivsel.

I denne sammenheng er det viktig at en ser på alle typer nettverksformer som kan være med på å styrke landbruket enten de nå eksempelvis er amøbiske, faste, fysiske eller virtuelle.

4.4 Kompetanse, forskning og utvikling

Landbruksmelding for Trøndelag viser til at kompetanse i alle deler av landbruksproduksjonen er avgjørende for å lykkes. Fokus på kompetansehevende tiltak er også viktig i de ulike rådgivnings- og veiledningsapparatene. Her understrekes behovet for uavhengige veiledere som kan ha en helhetlig tilnærming til gården. Det påpekes at landbruksforetakene er blitt mer spesialiserte og profesjonelle, noe som naturlig nok krever økt spisskompetanse også hos rådgiverorganisasjonene. Det vil derfor være viktig med gode kurs- og studietilbud på alle nivå, både for gårdbrukere og veiledere, men også for de andre aktørene innenfor landbrukssegmentet. Det er en utfordring for næringa og landbruksfagene å framstå som attraktive og framtidsretta overfor utdanningssøkende ungdom. Kompetanse kan også utvikles gjennom ulike former for nettverk og samarbeid. Et eksempel på nettverk er samarbeid innenfor skogområdet i Lensea.

Utdanning

Det er investert betydelig i ny videregående skole på Skjetlein. Denne framstår nå som en tidsriktig og funksjonell naturbruksskole. Dette, sammen med etableringen av Skjetlein grønt kompetansesenter (SGK), er et viktig grep for å møte fylkets framtidige rekruttering- og kompetanseutfordringer innen landbruket.

Også ved Øya videregående skole er det investert betydelig beløp i 2014 og 2015.

Både Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST) og NTNU har flere relevante studieretninger for landbruket og landbrukstilknyttede næringer.

VRI

VRI er et 10-årig program finansiert av Forskningsrådet og regionale aktører. Målsettingen er å mobilisere til forskning gjennom samhandling og prosjekt. VRI skal utvikle kunnskap om og evne til samhandlings- og innovasjonsprosesser i regionene og fremme forskningsbasert innovasjon i norsk nærings- og arbeidsliv. I Trøndelag deltar partnerskapet gjennom konsortiet VRI Trøndelag. Programmet avsluttes i 2016. Det fokuseres nå på modeller som kan videreføre mobiliseringsarbeidet etter programslett. Bioøkonomi og anvendt teknologi er blant de prioriterte områdene. Les mer her: <http://vritrondelag.no/>

Regionale Forskningsfond

Regionalt forskningsfond Midt-Norge, omfatter Møre og Romsdal, Sør- og Nord-Trøndelag. Fondet har utlysninger som skal støtte opp under gode forskningsprosjekter med utspring i regionens bedrifter, offentlig virksomhet og FoU-institusjoner. Les mer her: <http://www.regionaleforskningsfond.no>

Landbruk 21 Trøndelag og Grønn forskning Midt-Norge

Landbruk21Trøndelag (L21T) er bygd på grunnpilarene samarbeid, strategi og handling. Samarbeidsmodellen som historisk har ligget til grunn for utviklingen av trøndersk landbruk vil videreutvikles og spisses mot innovasjon. Programmet skal identifisere satsingsområder og utvikle og vedlikeholde innovasjonsstrategier innenfor disse. Innovasjonsprogrammet skal også bidra til å iverksette konkrete tiltak basert på disse strategiene. Sentralt i ambisjonene står samspill mellom kunnskapsmiljø og fagområder både innenfor og utenfor landbruket, og utnyttelse av både tradisjonelle og bransjenøytrale virkemidler. Det viktigste suksesskriteriet her er samhandlingen mellom FoU, næringsliv og offentlig forvaltning.

Basert på et sterkt mandat og et selvstendig styre vil programmet ha faglig og organisatorisk frihet til å diskutere, anbefale og bidra til nyskaping og innovasjon i landbruket og tilhørende verdikjeder. For å sikre handlekraft legges ressurser inn i et sekretariat med foreslått finansiering fra nasjonale og regionale aktører.

Tidligere Grønn forskning Midt-Norge er et delprosjekt i Landbruk21Trøndelag. Grønn Forskning jobber på oppdrag fra landbruksnæringa ved Midtnorsk Samarbeidsråd. Arbeidsmetodikken, samhandlingsmodellene og resultater i kraft av realiserte forskningsprosjekter har fått nasjonal oppmerksomhet.

Arena Skognæringa i Trøndelag

I 2016 ble prosjektet Arena Skognæringa i Trøndelag etablert. Det består av 46 aktører som arbeider innenfor skog. Her finner vi større bedrifter i tett samarbeid med små og mellomstore virksomheter, offentlige aktører, forsknings- og utviklingsaktører.

Prosjektet har som sin hovedvisjon å ta en ledende rolle innen utviklingen i bioøkonomien. Hovedmålet er å maksimere klyngens verdiskaping gjennom å ta ledende posisjoner i nasjonale og internasjonale vekstmarkeder. Det er lagt opp til fire delprosjekt relatert til fiber, bygg, avvirkning og infrastruktur.

Førstelinjetjenesten

Utvikling av førstelinjetjenesten er også et viktig og uttalt mål i landbruksmeldingen. Kommunene er en viktig aktør innen næringsutvikling i landbruket, samtidig som de er førstelinjetjeneste for mange av landbrukets virkemiddelordninger. Vi er i dag i den situasjonen at førstelinjetjenesten på landbruksområdet i løpet av de 10-15 siste årene er betydelig redusert med tanke på antall årsverk. Dette innebærer en utfordring når kommunene skal vurdere søknader om økonomisk støtte, i tillegg til å gi råd til personer som vurderer å etablere næringsvirksomhet. Det er viktig at kommunene har oversikt over virkemiddelsystemet, kompetansetilbud og andre ordninger som er etablert for å støtte opp under entreprenører. Det må legges til rette for at kommunene har kompetanse på næringsutvikling og kan gi støtte til etablering og innovasjon.

Erfaringer fra bl.a. nettverkssamarbeidet Lensa er at samarbeid over kommunegrensene bidrar til landbruksforvaltningens synlighet og eierskap i forhold til utvikling av landbruket. Erfaringen er at man oppnår bedre resultat som følge av god utnyttelse av tilgjengelig kompetanse i kommunene.

Klima, bioøkonomi og det grønne skiftet

Bioøkonomi og det grønne skiftet er et svært omfattende tema som diskuteres mye i det offentlige ordskeftet, men som kan fremstå som bredt og lite konkretisert. I Trøndelag ønsker vi å beskrive viktige aspekter ved disse temaene gjennom arbeidet med blant annet L21T. Bidraget til det grønne skifte og utvikling av bioøkonomien må være basert på en bærekraftig og kunnskapsbasert forvaltning av jord- og skogressursene. Utvikling av de tradisjonelle grønne næringene, jord og skog, hører naturlig inn i bioøkonomisatsinga. Regjeringen sin bioøkonomistrategi poengterer at det skal være en sektorovergripende satsing langs fire innsatsområder:

- i. Samarbeid på tvers av sektorer, næringer og fagområder
- ii. Markeder for fornybare biobaserte produkter
- iii. Effektiv utnyttelse og lønnsom foredling av fornybare biologiske ressurser
- iv. Bærekraftig produksjon og uttak av fornybare biologiske ressurser

Det skal legges vekt på sektorovergripende muligheter som oppstår gjennom utvikling og bruk av kunnskap og teknologi. Satsingen skal derfor særlig fremme kunnskap og teknologiplattformer som kan utnytte fornybare biologiske ressurser fra ulike næringer og som har anvendelse inn mot forskjellige industrier.

Følgende overordnede prinsipper bør gjelde for en verdiskapende og bærekraftig utnyttelse av de fornybare biologiske ressursene:

1. Befolkningens grunnleggende behov for mat kommer først
2. Ressursene skal brukes og gjenbrukes mest mulig effektivt
3. Ressursene skal brukes på en mest mulig lønnsom måte

(Kilde: Regjeringens bioøkonomistrategi Kjente ressurser – uante muligheter)

I 2012 ble «Klimaforliket» og Melding til Stortinget 21 (2011 – 2012) – Norsk Klimapolitikk vedtatt. Her foreslås tiltak for å få ned utslippene av klimagasser og skape teknologiutvikling. Her er det blant annet fokus på skogens rolle for å sikre opptak av CO₂ samt bruk av skog til fornybar energi og materiale.

Klimameldingen peker også på utvikling av biogass og håndtering av husdyrgjødsel som prioriterte tiltak. God agronomi gjennom drenering og jordforbedring bidrar også til å redusere klima og miljøbelastningene.

Norges Bondelag og Norsk Landbruksrådgiving i samarbeid med flere organisasjoner har i 2016 etablert prosjektet «Klimarådgiving på gårdsnivå» som skal bidra til å omstille næringa til mer klimavennlig produksjon og bidra til å spre kompetanse og foreslå mulige tiltak.

5. STRATEGISKE INNSATSOMRÅDER OG PRIORITERINGER

Under er hovedmålene i landbruksmeldingen. Videre følger våre prioriteringer under hvert hovedmål. Denne prioriteringen er ikke uttømmende men eksempel på områder vi har fokus på. Andre tiltak kan også bli prioritert om de oppfattes som formålstjenlig ut fra de overordnede målene.

Matsikkerheit	Landbruk over heile landet	Auka verdiskaping	Berekraftig landbruk
Produsere og sikre tilgang til maten forbrukarane etterspør	Balansert geografisk utvikling i landbruket	Konkurransedyktig råvareproduksjon og næringsmiddelindustri	Ivareta landbrukets kulturlandskap
Sikre forbrukarane trygg mat	Robust og effektivt landbruk	Lønsam utnytting av gardens samla ressursar	Berekraftig bruk av og vern om landbrukets areal og ressursgrunnlag
God dyre- og plantehelse samt god dyrevelferd	Ei økologisk og økonomisk berekraftig reindrift	Berekraftig skogbruk og konkurransedyktige skog- og trebaserte verdikjeder	Redusert utslepp av klimagassar, auka lagring av karbon og gode klimatilpassingar
Ei effektiv landbruks- og matforvaltning			
Forskning, innovasjon og kompetanse skal bidra til at hovudmåla i landbruks- og matpolitikken blir nådde			
Ivareta norske interesser og sikre framgang i internasjonale prosessar			

5.1 Matsikkerhet

Strategiske innsatsområder	Tiltak
Optimalisering	Støtte opp under utvikling av landbruket i forbindelse med etablering av Ørland hovedflystasjon Støtte opp under satsingen på Fjell-landbruket
Innovasjon	Aktivt bidra til realiseringen av innovasjonsprosjektet Landbruk 21T (L21T).

	Bidra til opprettholdelse og økning i melkeproduksjon, samt opprettholde produksjonen av småfekjøtt. Økt produksjon av storfekjøtt Sikre god utnyttelse av husdyrgjødsel gjennom fokus på tilstrekkelig lagerkapasitet. Økt bruk av tre i landbruksbygg som grunnlag for verdiskaping og klimavennlig næring
Nettverk	Definere, sikre og følge opp vekstbedrifter og produsentsammenslutninger innen lokal mat og grønt reiseliv. Legge til rette for økt samarbeid mellom produsenter, forskning og marked i grøntsektoren. Legge til rette for nettverk og utviklingsarenaer for nye/unge bønder.
Kompetanse og FoU	Støtte videre arbeidet med L21T. Fokus på god agronomi og utnyttelse av arealressursene. Fokus på muligheter i markedet.

5.2 Landbruk over hele landet / attraktive bygder

Strategiske innsatsområder	Tiltak
Optimalisering	Støtte opp under utvikling av landbruket i forbindelse med etablering av Ørland hovedflystasjon Støtte opp under satsingen på Fjell-landbruket Produksjonsgrunnlaget skal utnyttes for å sikre at de ulike produksjonene foregår der potensialet ligger til rette for det Det skal legges til rette for variert bruksstruktur For å sikre økt beitebruk må tap til rovvilt i beitesesongen begrenses gjennom effektive tiltak
Innovasjon	Styrke satsingen på ivaretagelse og utvikling av kulturlandskapet som grunnlag for bygdenæring Økt bruk av mat og gårdsopplevelser som en del av reiselivsopplevelse i Trøndelag Ta i bruk landbrukets samlede ressurser for å opprettholde levende bygder, både varer og tjenester
Nettverk	Stimulere til etablering av samarbeidsformer/grunneiersamarbeid for bl.a. bedre arealforvaltning Sikre og bidra til utvikling av nettverk innen Inn på tunet og annen tjenesteproduksjon Bidra til nettverk mellom unge/nye gårdbrukere
Kompetanse og FoU	Legge til rette for økt rekruttering i næringa, samt kompetansegivende tiltak

	Legg til rette for aktivt skogbruk hvor skogeierveiledning, skogbruksplan, infrastruktur og klimatilpasninger er sentrale innsatsområder. Dette danner grunnlag for økt verdiskaping gjennom tradisjonelt skogbruk, bioenergi og økt trebruk i hele fylket.
--	--

5.3 Bærekraftig landbruk/Miljø og klimavennlig næring

Strategiske innsatsområder	Tiltak
Optimalisering	Stimulere til økt satsing på ØkoMELK i Rørosregionen. Det er nå åpnet for nye leveringsavtaler for økologisk melk til Rørosmeieriet i gitte områder. Bidra til mest mulig miljøvennlig næring med tanke på transport, produksjon, beite osv. Ses også i sammenheng med satsingene i RMP og økt fokus på klima.
Innovasjon	Påse at ulike utviklingsprosjekt har fokus på bærekraft, miljø og klima. Øke bruk av tre i bygninger og økt bruk av bioenergi og evt. andre fornybare energikilder som et viktig klimatiltak. Biodrivstoff til transport kan være en mulighet både i forhold til produksjon og eget bruk i landbruket For å sikre god utnyttelse av husdyrgjødsel skal det fokuseres på optimal bruk og spredetidspunkt. Økt økologisk grøntproduksjon i Sør-Trøndelag. Bidra til at målsettinger i økologisk handlingsplan videreføres i ny felles plan for 2016 -2019 i samarbeid med Nord-Trøndelag. Reiselivsbedrifter som satser på « bærekraftig reisemålsutvikling» i tråd med reiselivsstrategien prioriteres Legge til rette for flere reiselivsprodukter som bruker gårdens ressurser i et bærekraftig perspektiv
Nettverk	Utvikle Lensa samarbeidet slik at vi får aktivt skogbruk som gir grunnlag for økt karbonlager, økt råstoffuttak og gode tilpasninger til endringer i klima. Produsentnettverk økologisk melkeproduksjon Fokus på bærekraft, miljø og klima i de nettverkene vi støtter.
Kompetanse og FoU	Ei levedyktig reindrift i fylket sikres ved å legge vekt på økonomisk, økologisk og kulturell bærekraft i næringa. Støtte opp under L21T og fokuset på bioøkonomi. Øke bruk av tre i bygninger og økt bruk av bioenergi som et viktig klimatiltak. En kunnskapsbasert og bærekraftig forvaltning og bruk av skogressursene er en helt sentral forutsetning for skog og trenæringa sitt positive bidrag til det grønne skifte og bioøkonomien framover. For å sikre god utnyttelse av husdyrgjødsel skal det fokuseres på optimal bruk og spredetidspunkt.

	Jobbe aktivt for å øke bevisstheten rundt økologisk matproduksjon. Involvere reiseliv og storhusholdninger i dette arbeidet. Positive effekter på miljø, klima og folkehelse må synliggjøres.
--	---

5.4 Økt verdiskaping

Strategiske innsatsområder	Tiltak
Optimalisering	Spesielt fokus på landbruket på Ørlandet. Bidra til ytterligere tjenesteproduksjon basert på landbrukets ressurser
Innovasjon	Støtte opp under arbeidet i L21T Styrke melkeproduksjonen Styrke produksjonen av mørke kjøttslag Fokus på muligheten til å bruke ledige driftsbygninger Økning i matproduksjonen skal videreføres i fylket slik at næringsmiddelindustrien beholder sin markedsandel og styrker sin betydning. Bidra til utvikling av grønt- og hagebruksproduksjonen. Det er et stort potensial for innovasjon i forhold til treets muligheter. Se kompetanse og FoU. Innovasjon og nyskaping i arbeidet med lokal mat og grønt reiseliv/Agroturisme – styrke samarbeidet Innovasjon og nyskaping i Inn på tunet. Tiltak som er tilknyttet Matmerks merkevareordning prioriteres Det skal prioriteres investeringsstøtte til bygdenæringer når forholdene ligger til rette for dette og lønnsomheten er god. Legge til rette for vekst og utvikling hos etablerte matbedrifter og reiselivsbedrifter med tilknytning til gårdsbruk. Bidra til å utvikle nye arbeidsmetoder som åpner for utvida samarbeid med ressurspersoner som ikke er tilknyttet næringa fra før.
Nettverk	Økt fokus på melkeproduksjon gjennom videreutvikling av produksjonsmiljøet Bidra til å styrke produsentnettverket for økologisk melkeproduksjon gjennom forsterket innsats i Rørosregionen spesielt, der Foregangsfylkeprosjektet for økologisk melk koordinerer arbeidet. Utvikle Lensa som langsiktige interkommunale samarbeidsløsninger for kompetanseløft i skogbruket og skogeierveiledningen. Dette vil være det viktigste tiltaket innenfor verdikjeden fra planteproduksjon til råstoff til industrien. For verdikjedene relatert til bruk av tre i bygg og bruk av tre til energiformål må det jobbes med å kople nettverk sammen for større kraft og synlighet. Se pkt.om

	«kompetanse og FoU» Bidra til lokal næringsutvikling gjennom bygdemobilisering og informasjonsmøter Bidra til etablering og vedlikehold av nettverk mellom unge/nye gårdbrukere Stimulere til samarbeid og nettverk mellom lokal matprodusenter og mellom «grønne opplevelsestilbydere»/ grønt reiseliv. Fyrtårnsområdene hos Trøndelag reiseliv prioriteres; historiske Trøndelag, Trøndelagskysten, Verdensarven Røros og Trondheim som reiselivsby
Kompetanse og FoU	Støtte opp under L21T Trøndelag må framstå mer samla og med større kraft i forhold til økt verdiskaping med utgangspunkt i tre som råstoff Støtte opp under arbeidet med klyngeutviklingsprogrammet ARENA for Skognæringa i Trøndelag. Vurdere innretningen på evt videreføring av «Trebyen Trondheim». Det må legges vekt på at tiltakene bidrar til regional næringsutvikling ved å etterspørre regionale fornybare produkter. Ses også i sammenheng med «Tredriverprosjektet». Det må utvikles et samarbeid mellom satsingene slik at det fører til produktutvikling og verdiskaping i Trøndelag som region med utgangspunkt i våre bedrifter og industri. Prosjekt fornybar energi avsluttes nå. Det har vært en positiv utvikling av fornybar varme basert på ressurser fra landbruket i Sør-Trøndelag. Det vil være av stor betydning å avklare framtidig utvikling med dette som grunnlag. Inn på tunet-tilbudene skal ha høy kvalitet. Styrke profesjonaliteten hos produsenter på områder som produktutvikling Legge til rette for rekruttering hos lokal matprodusentene Styrke profesjonaliteten hos reiselivsaktører på områder som forretningsutvikling, produktpakking, vertskapsrollen, distribusjon og salg Stimulere til samarbeidsløsninger innen distribusjon, markedsføring og salg.

5.5 Midler til Utrednings- og tilretteleggingstiltak

Tilskudd kan gis til organisasjoner, institusjoner, kommuner og ulike former for samarbeidsorganer, hovedsakelig innenfor landbruket. Det kan gis tilskudd med inntil 75 % av godkjent kostnadsoverslag når tiltaket er i tråd med mål og strategier i Regionalt næringsprogram.

Tilskuddsmidlene forvaltes av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og har søknadsfrister den **15. feb. og 15. sept. 2017**. Dette blir nærmere kunngjort på Fylkesmannen sine heimesider.

Midlene skal primært brukes til:

- Å støtte opp om innledende faser, og arbeid knyttet til landbruksbasert verdiskaping regionalt.
- Prosjekter som bygger opp under økt produksjon i primærjordbruket, herunder økologisk produksjon.
- Prosjekter som bygger opp under eller legger til rette for landbruksbaserte næringer.
- Kompetanseutvikling med formål å legge til rette for en næringsutvikling, fagmiljøer eller klynger (ikke enkeltaktører og bedriftsretta tiltak)
- Fellesprosjekter med andre aktører (regionalt partnerskap) og fellestiltak der prosjektet er av vesentlig betydning for landbruksrelatert næringsutvikling.

For øvrig henvises det til punktene 5.1 til 5.4.

6. RETNINGSLINJER FOR BRUKEN AV MIDLER TIL INVESTERING OG BEDRIFTSUTVIKLING I LANDBRUKET I SØRTRØNDELAG 2017

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag har fastsatt nye retningslinjer etter diskusjon i Regionalt Landbruksforum den 4.1.2017. Tildeling av IBU-midler i Sør-Trøndelag skal skje med utgangspunkt i forskrift om midler til investering mv. i landbruket, oppdragsbrev fra Landbruks- og matdepartementet, aktuelle mål i Regionalt næringsprogram, Regionalt Bygdeutviklingsprogram og Meld. St.9 (2011-2012) Landbruks og matpolitikken.

Formålet med IBU midlene er *”å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping, samt bidra til sysselsetting med, bosetting og et variert landbruk i alle deler av landet med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt”*

6.1 Generelle vilkår

Generelt forutsettes det at IBU-midlene nyttes på en slik måte at de er med og understøtter arbeidet med å nå gjeldende landbrukspolitiske mål. Tiltakene som støttes skal være med å bygge opp under de gjennomgående innsatsområdene: differensiering/optimalisering, innovasjon, nettverk og kompetanse. Det er viktig at tiltak og prosjekt fremmer likestilling og bidrar til rekruttering til landbruket.

IBU-midler kan gis til alle deler av fylket. Tiltaket det ytes tilskudd til skal til enhver tid være i samsvar med de krav som er gitt i gjeldende lover, forskrifter og standarder. Støtte til investeringer gis med mål om å opprettholde og utvikle et variert landbruk. Alle tiltak som støttes skal ha framtidsretta driftsopplegg, kostnadseffektive løsninger og markedstilpassa produksjon. Gode søknader fra Ørland med bakgrunn i landbrukets store utfordringer knyttet til etableringen av kampflybasen vektlegges særskilt. Marginale områder, hvor enkeltbruk er avgjørende viktig for å ta vare på bosetting og produksjonsressurser skal også prioriteres særskilt.

Hvert prosjekt skal vurderes ut fra reelt kapitalbehov, lønnsomhet og markeds potensiale. Alle søknader skal inneholde forretningsmodell, prosjektplan eller forretningsplan. Investeringsaker må underbygges særskilt med kalkyler, investeringsbudsjett, likviditetsbudsjett eller driftsplan.

Tegninger, arbeidsbeskrivelse og kostnadsoverslag må legges ved.

Tilskudd skal ikke gis til løpende drift, men nyttes til nyskaping og utviklingstiltak. Normalt vedlikehold er ikke prioritert for tilskudd. Det er ønskelig med samarbeidsløsninger dersom dette ikke kommer i konflikt med forskrift om produksjonstilskudd.

6.2 Investeringer i tradisjonelt landbruk

Vi anbefaler bruk av veilederen «Planleggingsverktøy for landbruket» som fås ved henvendelse til landbrukskontoret eller sortrondelag@innovasjonnorge.no. Ved større investeringsprosjekter må søker være forberedt på at Innovasjon Norge vil kreve redegjørelse for planleggingsprosessen.

Ved tildeling av bygdeutviklingsmidler til tradisjonelt landbruk prioriteres følgende:

- Grovforbasert husdyrhold. Det skal legges betydelig vekt på bærekraftige driftsopplegg med tanke på brukets tilgjengelige ressurser og arrondering. Leid areal må være sikret med langsiktige avtaler på minimum 10 år. Videre vektlegges utnytting av eksisterende ressurser

og kombinasjonen melk og kjøttproduksjon. Dette gir en prioritering i følgende underpunkter:

- Melkeproduksjon med tilhørende kjøttproduksjon over hele fylket.
- Storfekjøtt og ammekuproduksjon – driftsopplegg med utnytting av beiteressurser prioriteres.
- Sauehold på gårdsbruk med tilgang på gode beiteressurser i utmark, samt godt produsentmiljø. Støtte til sauehold skal i hovedsak prioriteres til fjellområdene der det er grunnlag for få andre produksjoner og i samsvar med todelt målsetting i rovviltpolitikken. Det skal tas hensyn til markedssituasjonen, men det skal fortsatt opprettholdes et investeringsnivå på sau.
- Økologiske produksjoner over hele fylket.
- Tiltak innen grøntsektoren i områder med gode vilkår og gode forutsetninger.
- Klima og miljøtiltak, herunder gjødsellager, kan støttes.
- Svinehold kan støttes når tiltaket ansees som viktig for å opprettholde et lokalt eller regionalt produksjonsmiljø. (Ikke støttet de siste årene grunnet markedssituasjonen, kontakt landbrukskontoret eller Innovasjon Norge for nærmere avklaring da dette kan endre seg)
- Tørkeanlegg til korn kan støttes når tiltaket ansees viktig for å opprettholde kornproduksjonen i et område eller er et ledd i etablering av en spesialproduksjon (proteinvekster, krydder, spesialkorn av ulike slag)
- Egg og Kyllingproduksjon prioriteres ikke for støtte.

6.3 Investeringer til bygdenæringer

IBU midler kan gis til utvikling av bygdenæringer med grunnlag i landbrukets ressurser.

Investeringene skal bidra til å trygge og utvikle inntektsgrunnlaget på gårdsbruk i fylket. Videre vil det legges vekt på om tiltaket støtter opp under:

- Handlingsplan for matspesialiteter fra Trøndelag 2012 – 2015 (arbeid med ny plan pågår)
- Reiselivsstrategi for Trøndelag 2008 – 2020
- Handlingsplan for utvikling av økologisk landbruk i Trøndelag 2012-2015 (arbeid med ny plan pågår)
- Nasjonal strategi for Inn på tunet

6.4 Støttenivå for investeringer

- IBU midler utmåles slik at både egenkapital og fremmedkapital utløses, satsene i tabellen er maksimal satser.
- Tiltak skal gjennomføres på en forsvarlig måte for både garden og samfunnet.
- Gårder i marginale områder, hvor enkeltbruk er avgjørende viktig for å ta vare på bosetting og produksjonsressurser, skal gis særskilt prioritet.
- Tilskudd til samarbeidstiltak blir som for tilskudd til enkelttiltak.
- For å motta tilskudd til bygninger innenfor tradisjonelt landbruk må de ha en antatt levetid på minst 20 år, jfr. regelverk knyttet til avskrivninger.
- For investeringer i melkeproduksjon, skal det ikke gis investeringsstøtte til melketeknisk utstyr, dersom det er gitt støtte til tilsvarende utstyr i løpet av de siste 10 år.
- De som har mottatt tilskudd til investeringer (ikke generasjonsskifte tilskudd) de siste 5 år før søknadstidspunkt, kan ikke påregne nytt tilskudd.

Tilskuddssatser til investeringer	Tradisjonelt landbruk	Bygdenæringer
Tilskudd, maksimal prosentsats	Inntil 33 %	Inntil 25 %
Tilskudd, maksimalt kronebeløp	Kr 900 000	Kr 800 000
Maks beløp til Tydal, Holtålen og Røros j.fr ekstra satsing på fjellandbruk*	Kr 1 000 000	Kr 800 000

**Fjellandbrukssatsingen er egentlig avsluttet, men kommunene Tydal, Holtålen og Røros fortsetter sitt prosjekt også i 2017. De tre kommunene har særlige utfordringer i forhold til å opprettholde og videreutvikle landbruksmiljøet. Investeringer prioriteres i disse 3 kommunene.*

6.5 Lån i Innovasjon Norge

Lån kan gis til tiltak som tematisk ligger innenfor prioriterte satsingsområder i *Regionalt næringsprogram for Sør-Trøndelag 2017* og ellers slik som *Forskrift om midler til investering mv.* angir.

6.6 Generasjonsskifte

Tilskuddet til generasjonsskifte kan gis til personer under 35 år i en periode på inntil 5 år etter eiendomsoverdragelsen. Tilskuddet kan gis til mindre investeringer som er viktige for å opprettholde drift på gården (maks kostnadsoverslag på kr 1 mill.). Tilskudd kan gis med inntil 50 % av godkjent kostnadsoverslag. For det underrepresenterte kjønn kan det gis inntil 70 % av kostnadsoverslaget. Maksimalt tilskudd kan begrenses.

6.7 Etablering av ny virksomhet

Det kan gis tilskudd til å forberede og etablere ny virksomhet med ekspansjonsmuligheter. Tilskuddet kan omfatte utviklingsfasen og/eller selve etableringsfasen. Etablerertilskudd kan gis med inntil 75 % av godkjent kostnadsoverslag.

6.8 Bedriftsutvikling

Det kan gis støtte til prosjekter innen produktutvikling, kompetansebygging, markedsutvikling, testsalg, nettverksbygging og lignende med inntil 50 % av godkjent kostnadsoverslag. Kvinner og ungdom under 35 år kan få inntil 75 % av godkjent kostnadsoverslag.

6.9 Andre tiltak

Det kan gis tilskudd til andre tiltak i særlige tilfeller når dette er i tråd med formålet for IBU-midlene til og mål og strategier i *Regionalt næringsprogram* for fylket og ellers slik som *Forskrift om midler til investering mv.* angir.